

Ana JOVIĆ-LAZIĆ¹
Marko NIKOLIĆ²

**SARADNJA REPUBLIKE SRBIJE
SA ORGANIZACIJOM ZA OBRAZOVANJE,
NAUKU I KULTURU (UNESKO)**

ABSTRACT

Absence from UNESCO and its programs and activities during 1990's, left a series of negative consequences for our country. Re-entry into UNESCO, Serbia got the chance to use the considerable opportunities offered by international cooperation within this organization. Our country is in this regard has already taken certain steps. It is necessary to fully integrate all the basic programs and provide the conditions for their implementation to ensure the successful development of the country and to become part of contemporary international trends in education, science, culture and communications. Special attention should be paid to developing cooperation in the protection of cultural heritage, having in mind that our country suffered the most serious consequences in this area.

Key words: UNESCO, Serbia, international organizations, the protection of cultural heritage, cooperation in education, science, culture and communication.

---

¹ Mr Ana Jović-Lazić, istraživač saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

² Mr Marko Nikolić, istraživač saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd. Rad je realizovan u okviru projekta „Srbija i savremeni svet: perspektive i putevi učvršćivanja spoljnopolitičkog, bezbednosnog i spoljnoekonomskog položaja Srbije u savremenim procesima u međunarodnoj zajednici“, Ministarstva nauke Republike Srbije, br. 149002D, za period 2006–2010. godine.

Uvodne napomene

Zbog događaja na prostoru bivše SFRJ, usvajanjem Rezolucije 47/1 Generalne skupštine UN u septembru 1992. godine postavljeno je pitanje članstva Jugoslavije u svim specijalizovanim agencijama, što se odnosilo i na članstvo u UNESCO. U oktobru 1993. godine jugoslovenskoj delegaciji uskraćeno je pravo da prisustvuje na Generalnoj konferenciji UNESCO. Na tom zasjedanju, na predlog Evropske unije i pozivanjem na pomenutu rezoluciju UN, odlučeno je da predstavnici SR Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) ne mogu da učestvuju u radu zasjedanja.³ Na taj način je prekinuta saradnja i zamrznut status naše zemlje u UNESCO. Predstavnici SRJ nisu pozivani na sastanke ove organizacije, izuzev eksperata koji su u ličnom svojstvu mogli da učestvuju na sastancima tzv. četvrte kategorije: međunarodnim kongresima, savetodavnim komitetima, seminarima i simpozijumima. UNESCO je neposredno komunicirao samo sa krajnjim korisnicima pomoći – nevladinim organizacijama, nezavisnim medijima i učesnicima u projektima. Kontinuitet saradnje naše zemlje sa UNESCO održan je jedino u oblasti prirodnih nauka, tj. u četiri međuvladina dugoročna programa: Čovek i biosfera, Međunarodni hidrološki program, Međunarodni program geoloških korelacija i Međunarodna okeanografska komisija. I u ovim slučajevima postojala je samo saradnja sa ekspertima, koja je nastavljena zbog karaktera navedenih programa, čije efikasno sprovođenje zahteva neophodne informacije i podatke sa terena.

Nakon prijema SR Jugoslavije u Ujedinjene nacije u novembru 2000. godine pokrenuta je aktivnost i za regulisanje njenog članstva u specijalizovanim agencijama UN. Potpisivanjem Statuta UNESCO u Londonu u decembru 2000. godine SRJ je postala član ove organizacije. Sedam meseci nakon toga SRJ je dala izjavu o sukcesiji u odnosu na konvencije, sporazume i protokole čiji je depozitar UNESCO, a koje je ratifikovala SFRJ, uz napomenu da prihvata međunarodne obaveze od aprila 1992. godine. SRJ je, na osnovu izjave o pristupanju, u septembru 2002. godine regulisala svoj ugovorni status i u odnosu na Drugi protokol Haške konvencije o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, koji je usvojen u martu 1999. godine.

---

³ Ova rezolucija u skladu je sa Statutom UNESCO koji sadrži odredbe kojima se priznaje nadređenost UN. Tako se u stavovima 2, 4 i 5 člana 2 Statuta UNESCO navodi da „članstvo u UN nosi sa sobom pravo članstva u UNESCO“; članicama kojima se ukinu prava i privilegije članstva u UN, na zahtev UN, oduzeće se prava i privilegije UNESCO, dok države koje budu isključene iz UN „automatski prestaju da budu članice ove Organizacije“.

Za razliku od drugih specijalizovanih agencija u sistemu Ujedinjenih nacija, UNESCO saradnju sa državama članicama ostvaruje preko nacionalnih komisija. Nacionalna komisija za saradnju sa UNESCO osnovana je u septembru 2001. godine posle čega je uspostavljena puna saradnja naše zemlje sa ovom organizacijom.⁴

Nakon usvajanja Ustavne povelje u februaru 2003. godine SR Jugoslaviju je nasledila Državna zajednica Srbije i Crne Gore. Posle referenduma o nezavisnosti koji je održan u Crnoj Gori u maju 2006. godine Srbija je preuzela međunarodnopravni subjektivitet državne zajednice. Na taj način obezbeđen je i kontinuitet u saradnji naše zemlje sa UNESCO.⁵

Iako Srbija saraduje sa ovom organizacijom u sva četiri programska sektora – obrazovanje, nauka, komunikacije i kultura, prioritet naše zemlje su aktivnosti na očuvanju i obnovi kulturne baštine na Kosovu i Metohiji. U tom kontekstu treba posmatrati i odluku naše zemlje da se 2011. godine kandiduje za članstvo u Komitetu za svetsku baštinu UNESCO.

Saradnja u oblasti obrazovanja

Od samog osnivanja 1945. godine UNESCO je definisao obrazovanje kao apsolutno, univerzalno i fundamentalno ljudsko pravo, bez diskriminacije po pitanju pola, vere, rase ili društvenog porekla. Napretkom saznanja i razvojem savremenih tehnologija, nepismenost je postala sve opasniji činilac zaostajanja i marginalizacije ljudi, naroda i zemalja. Polazeći od činjenice da je i dalje veliki broj ljudi u svetu nepismen UNESCO je na Svetskoj konferenciji Obrazovanje za sve, održanoj u Jomtien (Tajland) u martu 1990. godine pokrenuo desetogodišnji program Obrazovanje za sve kako bi se do kraja poslednje decenije prošlog veka osnovno obrazovanje učinilo univerzalnim i tako masovno smanjila nepismenost. Praksa je pokazala da su pomenute ideje i ciljevi bili previše optimistični, tako da je na Svetskom obrazovnom

---

⁴ Kao savetodavno telo Vlade Nacionalna komisija za saradnju sa UNESCO razmatra osnovna pitanja saradnje kao što su učešće u programima i projektima i zaključivanje i izvršavanje međunarodnih ugovora. Komisija daje savetodavna mišljenja o predlozima naših delegacija koje učestvuju na međunarodnim skupovima i radi na razmeni informativnog materijala kako bi se najbolje upotrebila međunarodna iskustva i znanja u oblasti obrazovanja, nauke, kulture i informisanja.

⁵ U oktobru 2005. godine na 33. zasedanju Generalne konferencije UNESCO naša zemlja je postala članica Izvršnog saveta ove organizacije čiji je mandat četiri godine.

forumu održanom u Dakaru u aprilu 2000. godine program Obrazovanje za sve produžen do 2015. godine. Tom prilikom je takođe postavljen ambiciozni cilj – da se broj nepismenih u svetu smanji za 50 posto. Usvojen je tzv. Dakarski okvir delovanja, čije ostvarivanje prvenstveno zahteva unapređenje obrazovanja i obrazovnih sistema država.⁶

S obzirom da je odsustvo iz UNESKO tokom 1990-ih ostavilo negativne posledice na naš obrazovni sistem, prioritet Nacionalne komisije bio je osnivanje Komiteta za sprovođenje programa Obrazovanje za sve. Kao savetodavno i koordinaciono telo ovaj komitet trebalo je da pomogne da se formuliše i realizuje nacionalna strategija kako bi se naša zemlja uključila u ostvarivanje globalnih standarda u oblasti obrazovanja koji su usvojeni na Dakarskoj konferenciji.

Nacionalni ciljevi programa Obrazovanje za sve trebalo je da postanu osnov reforme obrazovanja u našoj zemlji. Efikasno sprovođenje ovog programa podrazumevalo je, pre svega, praćenje svih segmenata obrazovanja i davanje predloga nadležnim institucijama. Među prioritetima njegovog rada našli su se obrazovanje odraslih, predškolsko obrazovanje, vaspitanje i obrazovanje manjina, prvenstveno Roma. Vremenom su nacionalni ciljevi programa Obrazovanje za sve počeli da se realizuju u okviru različitih ministarstava, pre svega Ministarstva prosvete, ali i drugih vladinih i nevladinih institucija i organizacija.⁷ Vlada Republike Srbije usvojila je Jedinstveni akcioni plan za unapređivanje obrazovanja Roma 2005. godine, a godinu dana kasnije Ministarstvo prosvete je donelo Strategiju u oblasti obrazovanja.⁸ Kasnije je usvojen i Akcioni plan za sprovođenje Strategije razvoja obrazovanja odraslih kojim je još jednom ukazano na značaj doživotnog učenja za razvoj celokupnog

---

⁶ Osnovni ciljevi Dakarskog okvira su: 1. poboljšanje ranog razvoja i obrazovanja, posebno dece sa specijalnim potrebama, 2. da sva deca, posebno devojčice, deca koja žive u teškim uslovima i deca koja pripadaju etničkim manjinama, mogu besplatno da završe kvalitetno osnovno obrazovanje, 3. zadovoljenje potreba za obrazovanjem svih mladih i odraslih ljudi, 4. povećanje pismenosti odraslih za 50 odsto do 2015. godine i organizovanje kurseva za stručno usavršavanje, 5. suzbijanje neravnopravnosti polova u osnovnom i srednjem obrazovanju i 6. poboljšanje kvaliteta obrazovanja. "The Dakar Framework for Action", Internet, <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147e.pdf>.

⁷ Snežana Medić, Katarina Popović, Mirjana Milanović, „Nacionalni izveštaj o razvoju i stanju obrazovanja i učenja odraslih – Srbija“, Internet, http://www.mp.gov.rs/resursi/dokumenti/dok233-srp-Nacionalni_izvestaj_confintea.pdf.

⁸ Strategija obrazovanja odraslih u Republici Srbiji, Internet, http://www.mp.gov.rs/propisi/dokumenti/propis-1-Strategija_razvoja_obrazovanja_odraslih.pdf.

društva.⁹ UNESCO je finansijski podržao uključivanje Srbije u proces pripreme dokumenta za izradu Nacionalne strategije obrazovanja. To bi trebalo da pomogne da se modaliteti saradnje Srbije i UNESCO preciziraju i usklade sa nacionalnim prioritetima u oblasti obrazovanja.

U sklopu priprema za međunarodnu konferenciju o obrazovanju odraslih koju je UNESCO organizovao 2009. godine (CONFINTEA VI) naša zemlja je podnela Nacionalni izveštaj o razvoju i stanju obrazovanja i učenja odraslih.¹⁰ Istim povodom u Beogradu je 2009. godine organizovana konferencija pod nazivom Obrazovanje odraslih – šansa za društveno ekonomski razvoj Srbije.

U okviru obrazovanja značajnu ulogu ima i UNESCO Mreža pridruženih škola (*Associated Schools Project Network – ASP net*) koja je osnovana još 1953. godine. Danas je u ovu mrežu uključeno više od osam i po hiljada škola svih nivoa obrazovanja u kojima deca, mladi i nastavnici iz preko 180 zemalja aktivno nastoje da eksperimentalnim i inovativnim metodama afirmišu teme kao što su ljudska prava, mir, međukulturni dijalog, očuvanje prirode i kultura. U poslednje vreme povećan je broj i intenzivirane su aktivnosti naših škola koje učestvuju u ASP-net mreži i u tom smislu realizovano je nekoliko značajnih projekata.

Beograd se 2003. godine prvi put pridružio obeležavanju Svetskog dana knjige (23. aprila) koji je UNESCO ustanovio 1995. godine i obeležavanju Svetskog dana igre (29. aprila) koji je ustanovljen 1982. godine. U decembru 2004. godine osnovano je i Udruženje UNESCO klubova za mlade Srbije.¹¹

Kao deo UNWIN (*University Twinning and Networking*) programa¹² u ustanovama visokog obrazovanja i istraživačkim centrima osnivaju se tzv. UNESCO katedre za programe istraživanja i obučavanja u svim oblastima koje su u nadležnosti ove organizacije. Do sada su u našoj zemlji osnovane

---

⁹ „Akcioni plan za sprovođenje strategije razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji za period 2009–2010. godine”, Internet, http://www.mp.gov.rs/resursi/dokumenti/dok57-srp-Akcioni_Plan_za_obrazovanje_odraslih.pdf.

¹⁰ Snežana Medić, Katarina Popović, Mirjana Milanović, „Nacionalni izveštaj o razvoju i stanju obrazovanja i učenja odraslih – Srbija”, *op. cit.*

¹¹ UNESCO je u okviru programa participacije za 2009. godinu obezbedio neophodna sredstva za finansiranje projekta ovog udruženja pod nazivom Ja i svet.

¹² UNITWIN program je pokrenut 1992. godine da bi izgradnjom univerzitetske mreže i podsticanjem međuuniverzitetske saradnje, pomogao unapređenju istraživanja, obuke i razvojnih programa u svim oblastima UNESCO nadležnosti.

četiri ovakve katedre. U novembru 2002. godine počeo je i prvi pilot program na osnovu koga je Univerzitet umetnosti u Beogradu dobio pomoć od UNESCO za osnivanje stalne Katedre za studije multikulturalizma umetnosti i menadžmenta u kulturi i medijacije na Balkanu. Svrha katedre je da pomogne da se u oblasti kulturne politike, kulturnog identiteta, komunikacije i medija, uspostavi integrisani sistem istraživanja, obuke i informisanja. To bi trebalo da omogući lakšu saradnju međunarodno priznatih istraživača i nastavnog osoblja Univerziteta i drugih institucija u Srbiji i Jugoistočnoj Evropi.¹³ U okviru Alternativne akademske obrazovne mreže (AAOM) od 2003. do početka 2008. godine funkcionisala je Katedra za upravljanje i rukovođenje visokim obrazovanjem.¹⁴ U februaru 2008. godine otvorena je Katedra za studije preduzetništva i istraživanja Univerziteta u Novom Sadu koja bi trebalo da doprinese jačanju preduzetničke svesti i sposobnosti pojedinaca i institucija da učestvuju u održivom razvoju lokalne zajednice, zemlje i regiona.¹⁵ Početkom 2008. godine otvorena je i Katedra za razvoj istraživanja u oblasti obrazovanja i izgradnje institucija u okviru Centra za obrazovne politike u Beogradu. Ova katedra ima zadatak da doprinese poboljšanju ukupnih istraživačkih kapaciteta Srbije, razvoju i poboljšanju obrazovnog sistema kroz naučna istraživanja i prikupljanje i širenje informacija u oblasti obrazovne politike i razvoja. Kako bi ostvarili svoje ciljeve UNESCO katedre objavljuju publikacije, organizuju konferencije, radionice i seminare.¹⁶

Naša zemlja je od 2007. godine uključena u rad Evropskog centra za visoke studije (*UNESCO European Centre for Higher Education – CEPES*), koji je UNESCO osnovao 1992. godine u cilju promovisanja saradnje i

---

¹³ "UNESCO Chair in Studies of Interculturalism, Art and Cultural Management and Mediation in the Balkans", Internet, <http://www.unesco.org/en/unitwin/access-by-region/europe-and-north-america/serbia/unesco-chair-in-studies-of-interculturalism-art-and-cultural-management-and-mediation-in-the-balkans-649/>.

¹⁴ "UNESCO Chair in Governance and Management of Higher Education", Internet, <http://www.unesco.org/en/unitwin/access-by-region/europe-and-north-america/serbia/unesco-chair-in-governance-and-management-of-higher-education-607/>.

¹⁵ "UNESCO katedra za studije preduzetništva", Internet, <http://www.unescochair.uns.ac.rs/sr/index.html>.

¹⁶ "UNESCO Chair in Development of Education Research and Institutional Building", Internet, <http://www.unesco.org/en/unitwin/access-by-region/europe-and-north-america/serbia/unesco-chair-in-development-of-education-research-and-institutional-building-797/>.

pružanja tehničke podrške u oblasti visokog obrazovanja državama članicama u Centralnoj, Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi.

UNESKO daje veliki broj stipendija mladima za dalje usavršavanje, kao i brojne nagrade stručnjacima i umetnicima koji se bave prioritarnim oblastima ove organizacije.¹⁷

Saradnja u oblasti nauka

Ukupne aktivnosti UNESKO na području prirodnih i društvenih nauka usmerene su na širenje savremenih znanja i dostignuća, razvojem međunarodne saradnje u oblasti naučnih istraživanja, kao i na unapređenje sistema i sadržine naučnog obrazovanja u svetu. U poslednje vreme rad UNESKO zasniva se i na uspostavljanju bližih veza različitih disciplina prirodnih i društvenih nauka. Potreba da se ostvari bliža saradnja prirodnih i društvenih nauka ima za cilj dalje unapređenje znanja u interdisciplinarnim istraživačkim projektima koji treba da omoguće primenu rezultata tih istraživanja u efikasnijem rešavanju savremenih praktičnih problema. Takođe, UNESKO preduzimanjem mera u cilju globalnog ostvarivanja održivog razvoja nastoji da odgovori na izazove i dileme koji nastaju usled brzog razvoja novih naučnih disciplina i povećanih potreba za naučnim obrazovanjem, naročito u zemljama u razvoju. U tom kontekstu, UNESKO daje posebnu podršku razvoju ekoloških nauka, rešavanju složenih problema odnosa okoline i razvoja, problematici voda i ekosistema. Ovim problematikama bave se međunarodni i međuvladini naučni programi UNESKO: Čovek i biosfera, Međunarodni hidrološki program, Međunarodna okeanografska komisija i Međunarodni program geoloških korelacija, odnosno Međunarodni program geonauka. Iako saradnja naših eksperata u okviru četiri glavna programa UNESKO u oblasti prirodnih nauka nije prekidana ni tokom 1990-ih, nakon ponovnog prijema naše zemlje u članstvo otvorena je mogućnost da se 2002. godine u Beogradu održi Međunarodni skup posvećen vodama.

Međunarodni hidrološki program UNESKO je program međunarodne naučne saradnje u oblasti istraživanja, vodoprivrede, obrazovanja i izgradnje kapaciteta u oblasti voda. U okviru ovog programa UNESKO

---

¹⁷ Na takmičenju održanom 2008. godine u Pekingu zajednički tim Libana i Srbije osvojio je nagradu *Mondialogo* koju je UNESKO ustanovio 2003. godine kako bi promovisao razumevanje, tolerancija i dijalog studenata različitih zemalja.

afirmiše očuvanje vodenih ekosistema i održivo korišćenje vodenih resursa koje bi trebalo da omogući da i naredne generacije imaju pristup čistoj vodi za piće.¹⁸ Nacionalni komitet za saradnju sa Međunarodnim hidrološkim programom ima zadatak da pomogne institucijama iz naše zemlje da učestvuju u aktivnostima ovog programa. Uloga komiteta je i da promoviše saradnju naših institucija sa institucijama u regionu i Evropi koje se bave hidrologijom, odnosno pitanjima vodenih resursa. U Beogradu je sredinom maja 2006. godine uz podršku Međunarodnog hidrološkog programa UNESCO organizovana radionica o upravljanju vodom u gradskim sredinama. Godinu dana kasnije naša zemlja je bila domaćin međunarodne konferencije o upravljanju podzemnim vodama u slivu Dunava i slivovima drugih velikih reka. Zbog velikog broja učesnika iz različitih zemalja ovakvi skupovi značajno doprinose razmeni iskustava i znanja kada je reč o pitanju voda i problemima u vezi sa njenom eksploatacijom.

U okviru programa za prirodne nauke UNESCO podržava projekte koje realizuju istraživači sa naših univerziteta. Obezbeđena su sredstva za osnivanje mreže institucija za matematičku i teorijsku fiziku Jugoistočne Evrope. Pored pomenutog projekta koji realizuje podružnica Društva fizičara Srbije pri Prirodno-matematičkom fakultetu u Nišu, UNESCO je finansijski podržao i projekat pod nazivom „Pseudodiferencijalni operatori i mikrolokalne analize“, Prirodno-matematičkog fakulteta u Novom Sadu.

Program „Čovek i biosfera“ pokrenut je kako bi se na globalnom nivou poboljšao odnos ljudi prema životnoj sredini. Program podstiče interdisciplinarni pristup istraživanju, obrazovanju, obuci i izgradnji kapaciteta koji bi trebalo da doprinesu očuvanju ekosistema i racionalnom korišćenju prirodnih resursa. U okviru ovog programa osnovana je i svetska mreža zaštićenih područja nazvanih rezervati biosfere. U UNESCO mreži zaštićenih područja nalaze se 482 rezervata biosfere u 102 zemlje. Deo parka prirode Golija – Studenica jedino je područje iz naše zemlje koje je 2001. godine uključeno u svetsku mrežu rezervata biosfere.¹⁹

U okviru društvenih nauka aktivnosti UNESCO usmerene su na probleme urbanog razvoja koji nastaju usled društvenih promena, kao i na pitanja demokratije, ljudskih prava, tolerancije i multikulturalizma.

---

¹⁸ Srđan Belij i Sava Simić, „Hidrološko nasleđe kao deo geonasleđa u sistemu zaštite prirode u Srbiji“, *Globus*, 2007, str. 56.

¹⁹ Na preliminarnoj listi UNESCO od 2002. godine se nalaze Đerdap, Šar-planina, Deliblatska peščara, Đavolja varoš i planina Tara i kanjon Drine.

Istraživanja u oblasti društvenih nauka UNESCO podržava preko međuvladinog programa MOST (*Management of Social Transformations*) koji je započeo sa radom marta 1994. godine. Program čiji prevod znači – upravljanje društvenim promenama podržava projekte koji pomažu da se javne politike formulišu na osnovu primenjenih istraživanja i to na državnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Naša zemlja tek treba da stvori neophodne preduslove i osnuje Komitet, preko koga bi se aktivno uključila u sprovođenje aktivnosti ovog programa.

U okviru programa za društvene nauke veoma važna oblast delovanja je problematika vezana za pitanja etike u nauci i tehnologiji. UNESCO je na zasedanju Generalne konferencije 1997. godine usvojio Univerzalnu deklaraciju o ljudskom genomu i ljudskim pravima, 2003. godine Međunarodnu deklaraciju o ljudskim genetskim podacima, a 2005. godine Univerzalnu deklaraciju o bioetici i pravima čoveka.²⁰ Razvoj nauke u svetu sve izrazitije ukazuje na značaj pomenutih programskih opredeljenja UNESCO sa stanovišta perspektiva i budućnosti čovečanstva, etičkih i drugih izazova koji pred njim stoje.

Naša zemlja je u 2003. godini učestvovala u radu Međunarodnog komiteta za bioetiku, kao i u izradi Međunarodne deklaracije o ljudskim genetskim podacima. Krajem oktobra 2003. godine osnivan je Nacionalni komitet za bioetiku koji ima zadatak da prati da li istraživačke institucije i medicinske ustanove rade u skladu sa načelima konvencija koje su usvojili UNESCO i Savet Evrope. Zadatak komiteta za bioetiku je i da doprinese povećanju svesti o značaju poštovanja etičkih standarda u oblasti biomedicinskih i genetičkih istraživanja na čoveku. U tom cilju ovaj komitet podstiče edukaciju, razmenu ideja i informacija, a saraduje i sa međunarodnim, regionalnim i nacionalnim organizacijama i institucijama koje se bave bioetikom. Nacionalni komitet za bioetiku je aktivan član Međunarodnog bioetičkog komiteta UNESCO i Asocijacije bioetičkih komiteta Saveta Evrope.²¹ Komitet za bioetiku i Bioetički komitet Saveta Evrope organizovali su u junu 2007. godine seminar o bioetičkim instrumentima Saveta Evrope i unapređenju etike istraživanja u Srbiji. Tom

---

²⁰ "Social & Human Science – Legal Instruments", Internet, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13652&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=471.html.

²¹ Vladislav Stefanović, „Bioetika na medicinskim fakultetima i u zdravstvenim ustanovama Srbije”, *Bioetika kod nas i u svetu*, zbornik radova sa naučnog skupa sa Simpozijuma „Bioetika kod nas i u svetu” u organizaciji Nacionalnog komiteta za bioetiku i SANU, Beograd, 2006.

prilikom postignut je dogovor o bilateralnoj saradnji koja bi trebalo da unapredi sistem zaštite prava pacijenata.²² Naredne godine u Beogradu je održan skup u cilju daljeg razvoja aktivnosti Mreže Jugoistočne Evrope za genetiku koju je osnovao UNESCO. U junu 2010. godine Savet Evrope i Nacionalni komitet za bioetiku organizovali su regionalnu konferenciju o etičkim aspektima genetičkih studija u biomedicini.

U okviru tzv. programa participacije, finansijsku pomoć UNESCO za projekte na području nauke dobili su Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Istraživačka stanica Petnica (za međunarodnu letnju školu), Institut za fiziku u Beogradu i Poljoprivredni fakultet u Beogradu (za radove na obnovljivim izvorima energije) i Institut za srpski jezik SANU (za istraživanje slovenskog govora na Kosovu i Metohiji).

UNESCO je više puta bio pokrovitelj međunarodnih konferencija koje se jednom godišnje organizuju u okviru Kopaoničke škole prirodno prava. UNESCO je obezbedio i sredstva za međunarodni simpozijum „Klimatske promene u osvit druge dekade ovog veka“, koji je održan u septembru 2009. godine u Beogradu. Ovaj simpozijum bio je posvećen obeležavanju 130 godina od rođenja srpskog naučnika Milutina Milankovića.

Saradnja u oblasti informacija i komunikacija

U oblasti komunikacija aktivnosti UNESCO imaju osnov u Statutu, koji zahteva da se osigura „slobodan protok ideja rečju ili slikom“. S tim u vezi UNESCO nastoji da stvori uslove koji će svim ljudima omogućiti pristup tehnološkim dostignućima i njihovoj primeni u obrazovanju, nauci, kulturi i komunikacijama. Osnovni ciljevi aktivnosti UNESCO u ovoj oblasti su sloboda izražavanja i univerzalnog pristupa informacijama, podsticanje kulturne raznolikosti u medijima i svetskim informacijskim mrežama, uklanjanje prepreka za pristup informaciono-komunikacionim tehnologijama, usavršavanje stručnjaka zemalja u razvoju i opšti razvoj komunikacija. Dva najveća programa u ovoj oblasti su Informacije za sve i Međunarodni program za razvoj komunikacija. Program Informacije za sve podržava razvoj zajedničkih strategija, metoda i tehnologija za stvaranje društva nepristrasnih, otvorenih i slobodnih informacija i za smanjivanje jaza između društava koja su bogata i onih koja su siromašna informacijama. Međunarodni program za razvoj komunikacija ima za cilj

---

²² „Seminar Nacionalnog komiteta za bioetiku Unesco-ove komisije“, Internet, <http://www.sanu.ac.rs/Novosti.aspx?arg=2007,16>.

da pruži podršku razvoju sredstava masovnih komunikacija u zemljama u razvoju. To se teži postići povećanjem tehničkih i ljudskih resursa, razvojem medija i modernizovanjem novinskih agencija i organizacija koje emituju program. Na ovaj način trebalo bi da se utiče i na razvoj slobode štampe, nezavisnosti i pluralizma medija. Na zasedanju Generalne konferencije UNESKO 2003. godine usvojena je i Povelja o zaštiti digitalnog nasleđa, kao i Preporuka o razvoju i upotrebi multilingvizma i univerzalnog pristupa digitalnom prostoru.

U februaru 2003. godine naša zemlja je konstituisala Komitet za informaciono-komunikacione tehnologije koji se, pre svega, bavi inicijativama koje podstiču primenu softvera u obrazovanju, privredi i javnoj upravi. Komitet za informaciono-komunikacione tehnologije podržava projekt Obuka nastavnika informatike za "Free software" i "E-government", sa stanovišta uključivanja u program Informacije za sve. On takođe radi i na pripremi informacija o dokumentima u vezi sa nacionalnom informatičkom politikom, radi uvrštavanja u UNESKO bazu "Observatory on the Information Society".²³

Kako bi zaštitio dragocene bibliotečke zbirke i arhivske kolekcije koje održavaju raznolikost naroda, jezika i kultura, UNESKO je 1992. godine pokrenuo program Pamćenje sveta (*Memory of the World*). S obzirom na značaj, osetljivost i trošnost dokumentarnog nasleđa muzičkih, filmskih i televizijskih arhiva, program se zalaže za registrovanje ovog nasleđa od svetskog značaja kako bi se preduzeli koraci za njegovu zaštitu, digitalizaciju i dostupnost.

U novembru 2002. godine naša zemlja je osnovala Komitet za UNESKO projekat „Pamćenje sveta“, čime su stvoreni preduslovi za aktivnije angažovanje u nominacijama za upis u Svetski registar dokumentarnog nasleđa. Organizaciji Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu dostavljene su nominacije Arhiva Nikole Tesle i Mirosavljevog Jevandelja. Na Međunarodnom savetodavnom komitetu UNESKO koji je održan u avgustu 2003. godine u Gdanjsku, prihvaćena je nominacija Arhiva Nikole Tesle za Svetski registar dokumentarnog nasleđa. Arhiv Nikole Tesle kao kolekcija naučne dokumentacije, rukopisa, prepiski, fotografija i ličnih dokumenata, za sada je jedini arhiv u svetu koji je u celosti uključen u svetski registar. Dve godine kasnije i Mirosavljevo jevanđelje je upisano u Svetski registar dokumentarnog nasleđa UNESKO.

---

²³ „Komisija Srbije i Crne Gore“, Internet, www.mfa.gov.rs/unesco/zapisnik.pdf.

Preduzimaju se aktivnosti da se filmska kolekcija Arhiva Jugoslovenske kinoteke upiše u svetski registar „Pamćenje sveta“. Kroz program participacije UNESCO je obezbedio finansijsku pomoć za zaštitu filmske arhive Jugoslovenske kinoteke.

Jedna od inicijativa je i da Nacionalni komitet programa „Pamćenje sveta“ formira registar dokumentarnog nasleđa Srbije. To bi pomoglo našoj zemlji da pripremi nove nominacije za registar dokumentarnog nasleđa UNESCO i tako ih zaštititi kao svetsku baštinu.

Posredstvom UNESCO-a medijima u našoj zemlji poklonjena je i novinska štamparija u vrednosti od oko tri miliona dolara. To je finansirao skup institucija i država: Evropska unija, Nemačka, Francuska, Danska itd. Preko programa participacije finansijsku pomoć UNESCO dobio je i Centar za audio-vizuelne medije (Medija Fokus za nastavnike osnovnih škola).

U našoj zemlji 2004. godine održana je proslava Svetskog dana slobode medija koji se obeležava 3. maja. Tom prilikom održana je regionalna konferencija pod nazivom Podrška medijima u sukobima prožetim nasiljem i u zemljama u tranziciji. Generalni direktor UNESCO-a Koičiro Macura posetio je Beograd i dodelio priznanje Giljermo Kano (*Guillermo Cano*).

UNESCO je obezbedio pokroviteljstvo i finansijsku pomoć za Međunarodni medijski omladinski samit koji je održan u avgustu 2008. godine u Beogradu.

Početkom februara 2010. godine UNESCO je organizovao konferenciju pod nazivom Korišćenje fejsbuka u nastavi, na kojoj su učestvovali i predstavnici naše zemlje. Tom prilikom Srbija je predstavila projekat „Fejsbuk obrazovanje“ koji treba da uz pomoć novih tehnologija, unapredi sistem obrazovanja pružajući nove mogućnosti da se učenici zainteresuju za učenje.

Saradnja u oblasti kulture

Kada je reč o saradnji sa UNESCO u oblasti kulture naša zemlja je, pre svega, zainteresovana za očuvanje i zaštitu kulturne baštine na Kosovu i Metohiji, o čemu će biti posebno reči u narednom poglavlju.

Važno je napomenuti da se od samog osnivanja UNESCO posvetio očuvanju kulturne baštine, kao i da konvencije i preporuke koje je doneo u ovoj oblasti, predstavljaju prvi međunarodni sistem zaštite kulturnih dobara. Najznačajnije konvencije su: Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, poznatija kao Haška konvencija iz 1954.

godine; Konvencija o merama za zabranu i sprečavanje nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara iz 1970. godine i Konvencija o zaštiti svetske kulturne i prirodne baštine iz 1972. godine. Usvajanje Konvencije o zaštiti svetske kulturne i prirodne baštine iz 1972. godine koju je do sada potpisalo 186 zemalja, kao i stvaranje Liste svetske kulturne i prirodne baštine, doprineli su daljoj afirmaciji značaja baštine čovečanstva kao i razvoju svesti da dobra koja se nalaze na nacionalnoj teritoriji, a upisana su u Listu svetske baštine, predstavljaju, bez narušavanja nacionalne suverenosti i prava svojine, svetsko nasleđe za čiju zaštitu je odgovorna cela međunarodna zajednica.²⁴

Na Listi svetske baštine UNESKO nalazi se oko hiljadu lokaliteta kulturnog i prirodnog bogatstva širom sveta koji su ocenjeni kao mesta izuzetne univerzalne vrednosti. Na Listi svetske kulturne baštine UNESKO do sada su upisana sledeća kulturna dobra naše zemlje: Stari Ras i Sopoćani (1979), Manastir Studenica (1986) i Gamzigrad–Romuliana (2007).²⁵ Na Listi ugrožene svetske kulturne baštine od 2006. godine nalaze se Manastir Dečani, Pečka patrijaršija, manastir Gračanica i crkva Bogorodica Ljeviška, koje je UNESKO zaštitio pod nazivom „Srednjovekovni spomenici na Kosovu, Srbija“.

Na sednici Komiteta za svetsku baštinu održanoj 2010. godine u Braziliji usvojena je i preliminarna lista kulturnih dobara koja će biti nominovana za upis na Listu svetske kulturne baštine. Na preliminarnoj listi nalazi se i pet novih lokaliteta iz naše zemlje: Caričin grad, manastir Manasija, tvrđava u Baču, Rajačke pivnice i Smederevska tvrđava.

Uz očuvanje materijalne baštine, poslednjih godina UNESKO veliku pažnju posvećuje očuvanju nematerijalne baštine. Naša zemlja je učestvovala u radu okruglog stola ministara kulture, posvećenog nematerijalnoj kulturnoj baštini kao ogledalu kulturne različitosti koji je održan u septembru 2002. godine u Istanbulu i na sastanku

---

²⁴ Konvencija o zaštiti svetske kulturne i prirodne baštine iz 1972. godine definiše vrstu prirodnih i kulturnih dobara čiji je upis u Listu svetske baštine moguć i određuje zadatke država potpisnica u identifikaciji takvih dobara i njihovu ulogu u zaštiti i očuvanju. "Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage", 16 November 1972, Internet, http://whc.unesco.org/world_he.htm.1111.

²⁵ Gamzigrad-Romulijana je jedinstveni rimski dvorsko-memorijalni kompleks izgrađen krajem III i početkom IV veka, po naruđbi cara Galerija Maksimijana. Ovo kulturno dobro predstavlja dvorsku arhitekturu Rima i kao takvo povezano je Dioklecijanovom palatom u Splitu i palatom Vila romana di Kazale na Siciliji koje se takođe nalaze na Listi svetske baštine UNESKO.

parlamentaraca posvećenom očuvanju nacionalnih kulturnih baština u francuskom Senatu u oktobru iste godine. UNESCO je 2003. godine usvojio Konvenciju o očuvanju nematerijalne kulturne baštine koja je stupila na snagu 2006. godine. Nematerijalna svetska kulturna baština UNESCO odnosi se na sva ona znanja i veštine koje zajednice i grupe prepoznaju kao deo svog kulturnog nasleđa. Nematerijalna kulturna baština uključuje jezik, usmenu tradiciju, običaje i tradicionalnu umetnost koji se prenose s generacije na generaciju i stvaraju osećaj identiteta i kontinuiteta u društvenim zajednicama. S obzirom na bogatstvo nematerijalnog kulturnog nasleđa naša zemlja bi trebalo što pre da ratifikuje ovu konvenciju kako bi svoja dobra mogla da nominuje za upis u svetski registar nematerijalne kulturne baštine UNESCO.

U nastojanju da odgovori na izazove i dileme globalizacije, UNESCO se posebno angažovao na zaštiti kulturnih raznolikosti i podsticanju dijaloga različitih kultura. Tako je u novembru 2001. usvojena Opšta deklaracija o kulturnoj raznolikosti, a 2005. godine Konvencija o zaštiti i unapređenju raznolikosti kulturnih izraza.²⁶ Naša zemlja ratifikovala je ovu konvenciju 2009. godine i tako dobila mogućnost da aplicira za programe i projekte UNESCO koji mogu da doprinesu zaštiti i očuvanju raznolikosti kultura u svetu.

Jačanje saradnje u Jugoistočnoj Evropi ima veliki značaj za Srbiju, s obzirom na naš interes i prioritet da svestrano razvijamo odnose i saradnju sa susedima i da se što aktivnije uključimo u sve oblasti delovanja UNESCO. Naša zemlja redovno učestvuje na godišnjim konferencijama ministara kulture Jugoistočne Evrope koje se održavaju od 2004. godine. Ove konferencije trebalo bi da podstaknu regionalnu saradnju i doprinesu očuvanju i zaštiti kulturnog nasleđa u Jugoistočnoj Evropi.

Pored ministarskih konferencija pod pokroviteljstvom UNESCO organizuju se i regionalni sastanci šefova država i vlada zemalja Jugoistočne Evrope koji se bave pitanjima unapređenja odnosa u oblasti kulture i kulturnog nasleđa. Prvi takav samit održan je 2003. godine u Ohridu, a poslednji u junu 2010. godine u Istanbulu. Naša zemlja je predložila da bude domaćin narednog regionalnog samita koji bi se održao 2011. godine pod nazivom „Od rimske tolerancije do evropskog razumevanja”.

---

²⁶ „Konvencija o zaštiti i unapređenju raznolikosti kulturnih izraza”, Internet, http://www.kultura.gov.rs/dokumenti/Konvencija_o_zastiti_i_unapredjenju_raznolikosti.pdf.

Zajedno sa još šest zemalja regiona, Albanijom, Bosnom i Hercegovinom, Bugarskom, Crnom Gorom, Hrvatskom, Makedonijom i Rumunijom, naša zemlja učestvuje u regionalnoj inicijativi UNESCO „Kulturno nasleđe – most ka zajedničkoj budućnosti” čiji je cilj da, podsticanjem regionalne saradnje u ovoj oblasti, doprinese međukulturnom dijalogu i daljoj stabilizaciji regiona. U okviru ove inicijative naša zemlja je 2010. godine realizovala pilot projekat „Put kulture – Tvrđave na Dunavu”, čiji je cilj bio da tematski poveže sedam srednjovekovnih tvrđava na Dunavu i pomogne da one doprinesu razvoju lokalnih zajednica.²⁷

UNESCO učestvuje i u zaštiti, obnovi i očuvanju kulturne i prirodne baštine naše zemlje. Do sada su kroz programe UNESCO podržani brojni projekti u oblasti kulture. Sredstva su više puta dodeljivana Narodnom muzeju u Beogradu, odnosno Dijana centru za konzervaciju arheoloških predmeta. Zahvaljujući podršci UNESCO u okviru projekta „Revitalizacija kulturne i prirodne baštine u regionu Jugoistočne Evrope” u oktobru 2006. godine organizovana je regionalna konferencija o stanju kulturne i prirodne baštine na Balkanu. Naredna regionalna konferencija o proceni rizika kulturne i prirodne baštine u regionu Jugoistočne Evrope održana je u oktobru 2010. godine.

UNESCO je više puta dodeljivao sredstva Galeriji „Babka” iz Kovačice, a obnovljena je i praksa da naši umetnici nastupaju i izlažu svoja dela u sedištu UNESCO u Parizu.

Iako je saradnja naše zemlje sa UNESCO u oblasti kulture veoma dobra još uvek nije realizovan njen pun potencijal. Srbija se još uvek nije uključila u sve inicijative ove organizacije. Jedna od njih je i Mreža kreativnih gradova UNESCO koja povezuje gradove koji žele da razmene iskustva, ideje i najbolje prakse u cilju kulturnog, društvenog i ekonomskog razvoja.

UNESCO i njegova uloga u zaštiti i obnovi kulturne baštine na Kosovu i Metohiji

Kada je reč o saradnji naše zemlje sa UNESCO od najvećeg značaja je realizacija programa i projekata obnove i zaštite kulturne baštine na Kosovu i Metohiji

---

²⁷ „Dunavske tvrđave u Srbiji”, *Vreme*, br. 1006, 2010, Internet izdanje, <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=925987>.

Koncentracija kulturnih spomenika od praistorijskih do sadašnjih vremena odslikava istorijski kontinuitet života i bogatstvo umetničkog i kulturnog stvaralaštva stanovništva Kosova i Metohije.²⁸ Stvaralaštvo karakterišu arhitektonski spomenici koji su sagrađeni tokom srednjeg veka i otomanskog perioda. Crkve, manastiri i freske, zbog jedinstvenog estetskog ostvarenja, priznati su širom sveta kao izuzetni primeri srednjevekovne crkvene arhitekture u Evropi.

U pogledu međunarodnog značaja od pravoslavnih građevina treba pre svega pomenuti manastire i crkve iz XII, XIII i XIV veka. Manastir Visoki Dečani se jedinstvenom sintezom romaničke arhitekture i vizantijskih umetničkih formi izdvaja kao jedan od najboljih. S obzirom da je predlog za upis manastira Dečani na Listu svetske baštine podnet 1994, nije razmatran zbog suspenzije članstva Srbije u UNESCO, naša zemlja je ovaj predlog obnovila, a u julu 2004. godine na sednici Komiteta UNESCO za svetsku kulturnu i prirodnu baštinu u kineskom gradu Sudžou (Souzhu) manastir Dečani je upisan na Listu svetske kulturne i prirodne baštine. Sa oko 60 ikona od XIV do XVII veka, riznica manastira Dečani jedna je od najbogatijih u Srbiji. Ovaj manastir je neobičan spoj vizantijske i zapadne tradicije, a njegovo slikarstvo je najbogatiji sačuvani izvor za proučavanje fresaka. Dečani su i izraziti primer poslednje faze razvoja srpsko-slovenske arhitekture sa konstrukcijom koja je integrisala istočne vizantijske i zapadne srednjevekovne tradicije.²⁹

Na Listi ugrožene svetske baštine od 2006. godine se nalaze i Pečka patrijaršija, kao jedinstveni kompleks crkava sa izuzetnim ciklusom fresaka iz XIII i XIV veka i jedan od većih istorijskih centara Srpske pravoslavne crkva, zatim manastir Gračanica (najlepša vizantijske crkva koja datira iz XIV veka), i crkva Bogorodica Ljeviška čije krajnje originalna ikonografija iz XIII veka i stil popunjavaju važan jaz u istoriji vizantijskog slikarstva. Sva četiri objekta se nalaze i na listi ugrožene svetske kulturne baštine UNESCO, što obavezuje međunarodnu zajednicu da ih posebno zaštiti.³⁰

Prema Konvenciji UNESCO iz 1972. godine upis dobra na svetsku listu stvara obavezu državi članici da tom spomeniku kulture, kao svetskoj baštini, obezbedi viši nivo zaštite nego što uživaju spomenici kulture nacionalnog značaja, ali podrazumeva i angažovanje UNESCO i

---

²⁸ *Cultural Heritage in Kosovo*, Protection and conservation of a multi-ethnic heritage in danger, Mission Report, UNESCO, 2003.

²⁹ "Decani Monastery", Internet, http://whc.unesco.org/pg.cfm?cid=31&id_site=724&l=en.

³⁰ "Medieval Monuments in Kosovo", Internet, <http://whc.unesco.org/en/list/724>.

drugih međunarodnih činilaca kako bi se preko donatorskih konferencija obezbedila sredstva za zaštitu i očuvanje takvog dobra.³¹

Ovi manastiri koji datiraju iz XIV veka, kao i manastir u Peći gde se nalazi sedište Srpske pravoslavne crkve, zajedno sa stotinama drugih, smatraju se kolevkom srpske kulture i duhovnog i nacionalnog identiteta. Nasilnim i namernim uništavanjem kulturnih dobara, spaljivanjima i rušenjima manastira, crkava i džamija, religioznih i kulturnih simbola, skrnavljenjima grobalja, učinjena je neprocenjiva šteta kulturnoj baštini Kosova i Metohije.³²

Kao svetska organizacija i deo sistema Ujedinjenih nacija, UNESCO ima izuzetno važnu ulogu u očuvanju kulturne baštine. UNESCO je ustanovio prve međunarodne standarde za zaštitu kulturnih dobara. Prirodno je što je jedna od prvih konvencija, usvojenih pod okriljem UNESCO, bila Konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba (Haška konvencija) iz 1954. godine.³³ Namera je bila da se, donošenjem Haške konvencije i pratećeg Prvog protokola, zaštita kulturne baštine postavi kao imperativ koji se, bez obzira na okolnosti, mora poštovati kako bi se neprocenjivo bogatstvo nasleđa sačuvalo za buduće generacije. Istovremeno, Konvencija naglašava pravo i obavezu svake zemlje potpisnice da osigura zaštitu i održavanje kulturnih dobara na svojoj teritoriji. Kako bi dodatno zaštitio i sprečio brojna stradanja kulturnih dobara, UNESCO je 1999. godine usvojio i Drugi protokol Haške konvencije koji uvodi međunarodnu krivičnu odgovornost lica koja uništavaju ili nareda da se napadnu zaštićena kulturna dobra.

U oktobru 2003. godine UNESCO je usvojio i Deklaraciju koja se odnosi na namerno uništavanje kulturne baštine. Deklaracijom se od svake zemlje članice zahteva da u skladu sa međunarodnim pravnim obavezama preduzme sve neophodne mere kako bi se uspostavio unutrašnji pravni sistem zaštite i omogućilo sprovođenje efikasnih kaznenih mera protiv osoba koje počine ili nareda dela namernog uništavanja kulturnog nasleđa. Pri tome, zemlje članice koje ne budu

---

³¹ Ana Jović-Lazić, „Zaštita kulturne baštine na Kosovu i Metohiji“, *Međunarodni problemi*, br. 4, Vol. LVI, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2004, str. 465–489.

³² *Cultural Heritage in Kosovo, Protection and conservation of a multi-ethnic heritage in danger*, Mission Report, UNESCO 2003.

³³ „Convention for the protection of cultural property in the event of armed conflict“, Internet, http://portal.unesco.org/en/ev.phpURL_ID=13637&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

obezbedile takav nivo zaštite, smatraće se odgovornim za nameran neuspeh u zaštiti kulturnog nasleđa.

Kosovo i Metohija nalaze pod svojevrsnim međunarodnim protektoratom, tako da je UNMIK na osnovu Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti UN odgovoran i za očuvanje kulturnog nasleđa. S obzirom da se UNMIK nije sistematski bavio ovim problemima, naša zemlja je u više navrata tražila od UNESCO-a da na Kosovo i Metohiju pošalje posebnu misiju koja bi utvrdila stanje kulturnih dobara i predložila mere za njihovu efikasnu zaštitu.

Prva misija UNESCO³⁴ posetila je Kosmet u martu 2003. godine i tom prilikom obišla preko 40 kulturnih dobara vizantijsko-pravoslavne arhitekture, kao što su crkve i manastiri; islamske arhitekture, kao što su džamije i svetovne arhitekture, kao što su konaci, kuće za stanovanje, mostovi i tvrđave.³⁵ U julu 2003. godine misija je podnela izveštaj pod

---

³⁴ Delegaciju je predvodio Horst Gedike, predsednik interdisciplinarnе radne grupe za Jugoistočnu Evropu pri UNESCO, a članovi delegacije bili su: Saleh Lamei – generalni direktor Centra za konzervaciju i zaštitu islamskog arhitekturnog nasleđa u Kairu, Slobodan Ćurčić – profesor Vizantijske umetnosti i arheologije na Univerzitetu Prinstonu u SAD, Ćistof Mačat – predsedavajući Međunarodnog komiteta za vernakularnu arhitekturu iz Nemačke, Emir Riza – predstavnik Instituta za zaštitu spomenika iz Albanije i Benght O.H. Johanson – počasni član Švedske kraljevske akademije umetnosti. Videti: *Cultural Heritage in Kosovo, Protection and conservation of a multi-ethnic heritage in danger, op. cit.*

³⁵ Tom prilikom članovi misije izvršili su uvid u stanje spomenika pravoslavne arhitekture od opšteg i regionalnog značaja. Od pravoslavnih arhitektonskih dobara opšteg značaja misija je obišla: Pečku patrijaršiju, manastir Visoki Dečani, manastir Gračanicu, crkvu Bogorodicu Ljevišku i manastir sv. Arhanđela u Prizrenu, kao i manastir Banjska kod Zvečana. Od pravoslavnih arhitektonskih dobara regionalnog značaja stručnjaci misije obišli su: crkvu Presvete Bogorodice u Mušutištu kod Suve Reke, manastir sv. vrača Kozme i Damjana u Zočištu kod Orahovca, manastir sv. Uroša kod sela Šajkovac, crkvu sv. Nikole u Kijevu kod Kline, crkvu sv. Đorđa i groblje u Suvoj Reci, manastir i crkvu Bogojavljenje u Dolcu kod Kline, manastir Budisavci kod Kline, crkvu sv. Đorđa u Prizrenu, crkvu sv. Nikole u okviru groblja u Đurakovcu kod Istoka, baziliku sv. Petra i Stari trg u Kosovskoj Mitrovici. Misija je obišla i sledeće spomenike islamske arhitekture: Crvenu džamiju i Kuršumli džamiju u Peći, Lap džamiju u Prištini, Sultan Mehmet II al Fatih džamiju u Prištini, Veliki hamam u Prištini, Sinan pašinu džamiju u Prizrenu, hamam Mehmed paše u Prizrenu, Bajrakli džamiju u Peći, Kadim džamiju u Đakovici, Jašar pašinu džamiju u Prištini, džamiju Dečani u Dečanima, hamam Ali-bega u Vučitrnu, Muratovo turbe u Kosovo polju. Takođe je izvršen uvid i u svetovnu arhitekturu: Kulu u Dečanima, Veliku Hoću, Novo Brdo, Prizrensku tvrđavu, Stari most u Vučitrnu, arheološko nalazište Ulpijana, crkvu sv. Jeremije u Gorazdevcu, memorijalni kompleks Kosovo polje i etnološki park Emin Giku u Prištini, *ibidem*.

nazivom „Kulturna baština na Kosovu, zaštita i konzervacija ugrožene multietničke baštine“, u kome je konstatovano da je uništavanjem kulturnih dobara, spaljivanjima i rušenjima manastira, crkava i džamija, religioznih i kulturnih simbola, skrnavljenjima grobalja i slično, učinjena neprocenjiva šteta kulturnoj baštini na Kosovu i Metohiji.

U ovom izveštaju su konstatovani i glavni faktori koji utiču na loše stanje kulturnog nasleđa na Kosovu i Metohiji, pri čemu je ukazano na namerna rušenja, granatiranja i paljenja, zatim na vandalizam i pljačku, ali i na proces prirodnog starenja i propadanja spomenika, koji je pogoršan ekološkim zagađenjem i nedostatkom adekvatnih mera zaštite.

Takođe se navodi da su mnoga mesta, nekada poznata po svojoj lepoti i bogatstvu raznovrsnog kulturnog i umetničkog stvaralaštva, oskrnavljena i namerno razorena. Skrnavljenja verskih objekata, i uništavanje drugih građevina, ima za cilj brisanje tragova prošlosti različitih zajednica. Na taj način se prenose i ideje nasilja, mržnje i prezira prema kulturnom nasleđu i duhovnim vrednostima drugih zajednica. Sve strane moraju da postanu svesne da je kulturno nasleđe jednih ujedno i kulturno nasleđe svih i da poštovanje kulturne raznovrsnosti podrazumeva priznavanje legitimnosti kulturnih vrednosti svih strana.

U tom kontekstu se, između ostalog, predlaže pokretanje programa koji bi kao cilj imao podizanje svesti o zaštiti i očuvanju kulturnog nasleđa, što je spor i naporan proces. Dalje se preporučuje da UNMIK, u skladu sa relevantnim međunarodnim konvencijama i u saradnji sa Vladom Srbije i Crne Gore, Ministarstvom za kulturu, omladinu i sport Kosova, kao i uz konsultacije sa verskim zajednicama, sačini program o zaštiti i očuvanju kulturnog nasleđa na Kosovu.

Formulisanje celovitog programa sa relevantnim međunarodnim organizacijama i zemljama donatorima trebalo bi da omogući da se definišu prioritetna mesta koja bi trebalo restaurirati i zaštititi, kao i da se rekonstruišu uništeni spomenici od izuzetne istorijske vrednosti. Predlaže se i osnivanje specijalizovanog centra za restauriranje kulturne baštine, što bi podrazumevalo i obučavanje stručnjaka koji se bave tradicionalnim veštinama i zanatima.

U preporukama misije navedeno je i da će UNESCO uložiti napor kako bi se putem publikacija, izložbi i kulturnih manifestacija skrenula pažnja međunarodne zajednice na navedene probleme. Veoma je značajno i da se u medijima sistematski osudi svaki slučaj nasilja nad kulturnim nasleđem koje se nalazi na prostoru Kosova i Metohije. UNESCO je izrazio spremnost da uz pomoć donatora, kako u okviru

vladinog, tako i u okviru privatnog sektora, mobilise fondove da bi se pokrenuli zajednički projekti za restauraciju i rehabilitaciju kulturnog nasleđa koje poseduje univerzalne vrednosti. Dalje se preporučuje da bi i sam UNESCO trebalo da pripremi poseban program za obnovu i očuvanje kulturnog nasleđa na Kosovu, a da u primeni programa glavnu ulogu imao UNMIK.³⁶

Iako je izveštaj misije UNESCO iz 2003. godine još jednom potvrdio da postoji međunarodna saglasnost oko neophodnosti zaštite spomenika kulture na Kosovu i Metohiji, događaji iz marta 2004. godine pokazali su nesposobnost nadležnih institucija da spreče nasilje i njihovo uništavanje. Generalni direktor UNESCO-a, Koičiro Matura, oštro je osudio napade na srpsko nasleđe izjavljujući da to nije bio napad samo na spomenike, već i na pamćenje i kulturni identitet jednog naroda. Odmah je odobreno i slanje misije za procenu štete u okviru UNESCO programa za očuvanje kulturne baštine u postkonfliktnim situacijama. Krajem aprila 2004. godine stručna misija UNESCO posetila je Kosovo i Metohiju kako bi, uz konsultacije sa Vladom Srbije i Crne Gore i u saradnji sa UNMIK-om, obavila novu tehničku ekspertizu i u skladu sa njom preporučila prioritetne projekte za restauraciju i rekonstrukciju.³⁷ Stručnjaci su na kraju posete konstatovali da je zatečeno stanje veoma loše, kao i da će za obnovu biti potrebno mnogo vremena i finansijskih sredstava. Pri tome je konstatovano da se sa obnovom mora početi što pre, jer su devastirani i oštećeni objekti izloženi ubrzanom propadanju.

Po povratku sa terena UNESCO je objavio izveštaj misije u kome je opisano trenutno stanje svakog posećenog spomenika i lokacije sa posebnim osvrtom na oštećenja objekata koji se navode i u prethodnom izveštaju misije UNESCO. Pored toga, date su preporuke za hitne intervencije tamo gde je ocenjeno da postoji neposredna opasnost od daljih oštećenja. Izvršena je preliminarna procena troškova obnove, uz brojne prateće fotografije, ilustracije i planove. Osnovna preporuka misije UNESCO je da „međunarodna zajednica na Kosovu treba bez odlaganja da nastavi da razvija nove strategije i mehanizme za rano upozoravanje u cilju zaštite kulturne baštine“. Izveštaj dalje navodi da su „događaji od 17.

---

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Članovi četvoročlane misije UNESCO bili su: Mari-Paule Rudil – šef misije iz sekcije za kulturu Venecijanske kancelarije UNESCO, Aleksej Lidov – direktor Centra za istraživanje istočne hrišćanske kulture u Moskvi, Biserka Penkova iz Nacionalne akademije umetnosti u Sofiji, Tomas Stefan – profesor Instituta za istoriju umetnosti Insbruk Univerziteta i Donatela Zari restaurator iz Rima.

do 19. marta pokazali da postojeći mehanizmi i strategije nisu adekvatni za zaštitu spomenika i unapređenje procesa pomirenja u regionu". Ističe se da se, iako veoma značajne, tehničke preporuke za restauraciju i očuvanje kulturne baštine mogu pokazati besmislenim ukoliko ne postoji širok i višestran program zaštite. Situacija je veoma nesigurna i kulturne znamenitosti mogu biti uništene odmah nakon njihove obnove, zbog čega UNESCO izražava spremnost da na redovnoj osnovi sarađuje sa UNMIK-om na izradi programa koji bi omogućio sveobuhvatnu zaštitu kulturne baštine. Takođe, članovi misije UNESCO su preporučili i da se, pored manastira Dečani, na Listu svetske kulturne baštine uključe i manastir Gračanica, Pečka patrijaršija i crkva Bogorodica Ljeviška. Zaključuje se da bi važnim spomenicima trebalo što pre dodeliti međunarodno priznanje kako bi se poslala jasna poruka potencijalnim vandalima koji možda planiraju dalje uništavanje kulturne baštine.³⁸ Ova dobra upisana su 2006. godine na listu ugrožene svetske kulturne baštine UNESCO.

Početakom 2005. godine UNESCO je organizovao međunarodnu donatorsku konferenciju na kojoj je prikupljen deo sredstava za obnovu oštećenih i uništenih pravoslavnih spomenika kulture na Kosovu i Metohiji. UNESCO je pre donatorske konferencije odobrio hitnu finansijsku pomoć od 35.000 evra, za zaštitu crkve Bogorodice Ljeviške. U okviru Memoranduma o razumevanju i Memoranduma koji su potpisali UNESCO i UNMIK o projektima koje finansiraju SAD i Italija UNESCO je sproveo radove na obnovi šest objekata od kojih se dva nalaze na listi svetske kulturne baštine: manastir Visoki Dečani i Pečka patrijaršija. Početkom 2009. godine stručni tim UNESCO posetio je Kosmet kako bi obišao srpske kulturno-istorijske spomenike zbog kojih će se realizovati projekti obnove vredni dva miliona dolara, a koje finansira Ruska Federacija.³⁹

U svom izveštaju iz novembra 2008. godine generalni sekretar UN Ban Ki Mun istakao je da postoji međunarodna podrška zaštiti kulturne baštine i nasleđa Srpske pravoslavne crkve na Kosovu. Dalje se ukazuje da je, u sadašnjim okolnostima i uzimajući u obzir statusno neutralnu ulogu UN na Kosovu, neophodno nastaviti dijalog Beograda i Prištine, u koji bi se

---

³⁸ *Cultural Heritage in South-East Europe: KOSOVO*, Protection and Conservation of a Multi-Ethnic Heritage in Danger, Mission Report 26-30 April 2004, Cultural Heritage in South-East Europe Series, N° 2, UNESCO office in Venice (ROSTE) Culture Section, Venezia, pp. 7-9.

³⁹ "Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo", 17 March 2009, Security Council, United Nations, S/2009/149, p. 7.

uključili i predstavnici Srpske pravoslavne crkve, relevantni međunarodni činioци i ostale zainteresovane strane. Na taj način mogao bi da se uspostavi okvir unutar koga bi se rešavala sporna pitanja i obezbedio nastavak obnove oštećene i ugrožene baštine u kojoj učestvuju Savet Evrope i UNESCO.⁴⁰

Tokom sednice Komiteta za svetsku baštinu UNESCO održane 2008. godine u Kvebeku nekoliko država članica ovog komiteta (SAD, Kanada, Izrael) predložilo je da se iz zbirnog imena zaštićenih kulturnih dobara koja se nalaze na Kosovu izbriše pripadnost Srbiji. S obzirom da je UNESCO kao specijalizovana agencija UN dužan da postupa u skladu sa rezolucijom 1244 ovaj predlog nije razmatran. Na narednom zasjedanju Komiteta za svetsku baštinu UNESCO koje je održano 2009. godine u Sevilji na zahtev Srbije usvojen je Nacrt odluke o stanju konzervacije srednjovekovnih spomenika na Kosovu (Srbija). Međutim na narednoj sednici Komiteta održanoj 2010. godine u Braziliji, na zahtev Francuske i Švajcarske odložena je rasprava o usvajanju ove odluke, koja bi trebalo da zaštiti interese Srbije kada je reč o manastirima Dečani, Gračanica, Pecka patrijaršija i crkvi Bogorodice Ljeviške.

Iako nalazi Misije UNESCO sa Kosova nisu do kraja završeni i razrađeni, oni sadrže značajna zapažanja i daju preporuke i predloge koji pružaju osnovu za efikasnu zaštitu kulturnih dobara na Kosovu i Metohiji, što podrazumeva i obezbeđivanje neophodnih finansijskih sredstava i angažovanje brojnih međunarodnih činilaca.

Zaključne napomene

Odsustvo iz UNESCO i njenih programa i aktivnosti tokom 1990-ih ostavilo je niz negativnih posledica po našu zemlju. Ponovnim ulaskom u UNESCO, naša zemlja je dobila priliku da koristi značajne mogućnosti koje pruža međunarodna saradnja u okviru ove organizacije. Na tom planu već su preduzeti određeni koraci. Neophodno je, međutim, da se početne aktivnosti do kraja artikulišu i intenziviraju. U tom smislu neophodno je u što kraćem roku razraditi adekvatnu politiku državnih organa i Nacionalne komisije, kako bi nadoknadili zaostajanje u svim

---

⁴⁰ "Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo", 25 November 2008, Security Council, United Nations, S/2008/692, pp. 10-11.

oblastima delovanja UNESCO koje predstavljaju vitalni činilac u razvoju savremenog društva.

To podrazumeva ne samo aktivnije učešće na brojnim međunarodnim skupovima, već i suštinsko uključivanje naših naučnika i stručnjaka u rad mnogih tela u okviru UNESCO. Takođe, neophodno je da se u potpunosti uključimo u sve osnovne programe i obezbedimo uslove za njihovo ostvarivanje kako bi se omogućio uspešan razvoj zemlje i kako bi postali deo savremenih međunarodnih tokova u obrazovanju, nauci, kulturi i komunikacijama. Temeljne reforme u oblasti obrazovanja, nauke, komunikacija i kulture su od bitnog značaja i za ostvarivanje naše politike priključivanja Evropskoj uniji, a takođe i za uspešan razvoj odnosa i saradnje u regionu.

S obzirom na važnost pravovremene i adekvatne obnove kulturne baštine na Kosovu i Metohiji posebnu pažnju trebalo bi posvetiti saradnji svih koji su uključeni u ovaj proces. S obzirom da UNESCO saraduje samo sa državama članicama, za realizaciju projekata obnove i rekonstrukcije kulturne baštine na Kosmetu neophodna je adekvatna saradnja ove organizacije sa institucijama naše zemlje.